

De Heraut

van de

Bereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1891 (Staatsblad N°. 124.)

Zondag 4 December 1904. N°. 1405.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE; Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan *Londerdag* 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor het Buitenland per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangegoten door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertenties: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer 20 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereen. 12 Ct. p. regel.

Van de tien geboden.

XL.

HET DERDE GEBOD.

XL.

Of die de dooden vraagt.
Want al wie zulks doet is
den Heere een gruwel.
Deuteronomium 18: 11b en 12a.

De zonde tegen het derde gebod, door Gods openbaring te laten liggen en een andere te zoeken, vertoont zich, naar wij op het einde van ons vorig artikel zagen, in onze tijd ook onder de Christenvolkeren, als superstitieuse tooverij vooral in den vorm van het *spiritisme* of het oude spookengeloof; overblijfsel van het heidensche animisme, of het geloof aan rondwalende geesten van afgestorvenen.

Dit euvel is grooter dan velen wel meenen. Heele kringen zijn er door vergiftigd. Veler zenuwgestel is er onherstelbaar door verwoest; sommigen zijn er voor hun beroep of bedrijf volkomen ongeschikt door geworden.

En niet slechts in de kringen der vrijzinnigheid; onder hen die met Gods Woord al lang hadden gebroken, en toch behoefte hebben aan revelatie, aan openbaring; maar ook onder de geloovigen; onder de belijders des Heeren, vindt men, zij het ook slechts enkelen, die „aan spiritisme doen.“

Afgezien nog van de nadeelgevolgen, is het spiritisme te mijden omdat het *sonde* is voor God. Het „vragen van de dooden“ behoort tot die praktijken, waarvan de Schrift zegt: „al wie zulks doet is den Heere een gruwel.“ (Deuteronomium 18: 12a). Daarom kan tegen deze mode-zonde niet genoeg worden gewaarschuwd. Opdat met name de jongeren onder ons, wier geloof nog zwak is, niet onder de bekoring van al dit moderne gedoe komen, moet weer onder ons gereformeerden vaststaan, dat het spiritisme slecht is.

En dat niet alleen wij Calvinisten er een dreigend kwaad in zien, maar dat er ook van heel andere zijde zoo over wordt gedacht, moge blijken uit een woord van den Duitschen wijsgeer Eduard von Hartmann. Deze toch schrijft in zijn boek „Der Spiritismus“, waarvan wij hier den 2den druk, Leipzig 1898 voor ons hebben, op p. 15: „Het spiritisme dreigt tegenwoordig een publieke calamiteit te worden, op welke iedere regering haar aandacht te richten heeft, welke echter niet door het verbod van publieke discussie is uit te roeien, gelijk men dat in Rusland heeft beproefd. Het bijgeloof aan geesten grijpt epidemisch om zich heen, en opent voor de uitbuiting der lichtgeloofigheid door handige bedriegers, nieuwe middelen en wegen. Alle doodgevaande vormen van middeleeuwsch bijgeloof ontaken uit hun graf en dreigen hun verwarving van nieuws aan te beginnen.“

En dat men het spiritisme allerminst kan bestrijden door de feiten, waarop het zich beroept, eenvoudig voor oplichterij en bedrog te houden, gelijk de „mannen der verlichting“, de lieden „met opgeklaarde denkbeelden“, zooals men in de 18de en het begin der 19de eeuw ten oosten zei, nog altijd gaarne doen, daarvan is ook de groote Berlijnsche filosoof vast overtuigd.

„De voorvechters der verlichting weten“, zoo schrijft Von Hartmann verder, „tegenover deze verwarving geen andere positie te nemen, dan doordat zij alle aan deze dwaling ten grondslag liggende feiten rondweg afschrijven en voor louter oplichterij en bedrog verklaren; daardoor bereiken zij echter niets meer, dan dat door de „Geisterglaubigen“ hun eerbijheid in twijfel wordt getrokken en, dat door de, aan alle waarneming voorafgaande, tegenspraak het geloof tot fanatisme wordt opgeschroefd. Men weet metterdaad niet, aan welken kant meer oppervlakkigheid, gemis aan kritiek, vooroordeel, lichtgeloofigheid en ongeschiktheid om te onderscheiden tusschen waargenomen feiten en voor de hand liggende vermoedens, te vinden is, of bij de spiritisten, die in elke bij ongeluk omvallende parapsyche de openbaring van een geesthand zien, of bij de „Aufklärer“, die alles voor onmogelijk verklaren, wat niet in hun beperkt wereldbeeld past.“

Tot zoover van Hartmann.

Waar dan de zaak van het spiritisme dus staat, zal het, ook in betrekking tot Voetius' meening, die wij een vorig maal leerde kennen, over het verband tusschen de „bijgeloovige tooverij“ in het algemeen en een openlijk of verborgen verbond met

den duivel, niet overbodig zijn, er nog wat nader op in te gaan. Om toch het spiritisme uit zedelijk oogpunt, d. w. z. uit dat van goed of slecht, te kunnen beoordeelen, moet men eerst weten wat het is.

En wat nu het laatste betreft, moet men dan weer onderscheiden tusschen de feiten zelf van het spiritisme en de verklaring dier feiten.

Op het laatste stuk nu, staan ook hier nog altijd twee meeningen tegenover elkander en wel of die van, wat v. Hartmann noemt de „verlichting“, volgens welke deze feiten niets dan oplichterij en bedrog zijn, of die van onze Voetius, volgens welke de magia superstitiosa in het algemeen en dus ook het spiritisme, in den meest letterlijken zin duivelswerk is.

Eerst alzoo wat het spiritisme is. De naam „spiritisme“, van „spiritus“, geest, hebben wij van de Franschen en deze naam verdient de voorkeur, zooals v. Hartmann terecht opmerkt, boven dien van „spiritualisme“, waarvan men zich voor dit verschijnsel in Engeland en Duitschland bedient, en wel om de afdoende reden, dat „spiritualisme“ nu eenmaal geldt ter aanduiding van die wereldbeschouwing, welke in den „geest“ het wezen der wereld ziet en dus de tegenstelling vormt met het „materialisme“ of de wereldbeschouwing, welke in de „materie“, de stof, het wezen der wereld ziet.

Het bijgeloof nu, dat 'n mensch, door zekere middelen, een verkeer met de geesten der afgestorvenen zou kunnen bewerkten, is zeer oud en was eens vrij algemeen verbreid. Het moderne spiritisme kwam echter in verband met den tafeldans omstreeks de tweede helft der vorige eeuw uit Amerika naar Europa. In een klein plaatsje in den Staat New-York was een familie Fox in een huis gekomen, waar men al vroeger, telkens een geheimzinnig kloppen had gehoord. De dochter van Fox wist later een tafel in eigenaardig draaiende beweging te brengen, die daarbij dan iets naar achteren boog en, door herhaaldelijk kloppen van een der pootten, het door haar gewilde, getal van 'n letter in het alfabet aanwees.

Ook kreeg men personen, wier hand, buiten hun wil om, woorden schreef, en die wijl men vast overtuigd was, dat hier een „geest“ in het spel was, dan het medium of „middel“ waren, tot het verkeer met zulke 'n geest.

De zaak werd weldra in Europa bekend, en naast den „tafeldans“ en de „schrijvende mediums“ deden zich ook nog andere verschijnselen voor.

Wij laten deze laatste voorloopig rusten, om ons eerst te bepalen tot die van den tafeldans en de schrijvende mediums.

En dan sta voorop, dat de tafeldans en de schrijvende mediums door ernstige en daarbij wetenschappelijke mannen zoo goed zijn waargenomen, dat bedrog daarbij is uitgesloten.

Met dit al behoeft men hier evenmin aan een inwerking van Satan te denken.

De wetenschap toch biedt voor deze twee verschijnselen, een verklaring uit natuurlijke oorzaken, en wel door haar theorie van de „onwillekeurige spierwerkzaamheid en de onbewuste hersenwerking“.

Hoe weinig ons toch bekend is van de wisselwerking tusschen lichaam en ziel, zoo veel is wel zeker, dat de ziel ten nauwste verbonden is met de hersenen, en daarbij weet men ook, dat er van sommige deelen der hersenen, door middel van de bewegzenuwen, gewilde en bewuste, van andere gedeelten daarentegen niet gewilde en zelfs onbewuste spierbewegingen uitgaan.

Door zulke onwillekeurige spierwerking nu kan het gebeuren, dat 'n tafel in beweging raakt, terwijl hij, die met zijn hand deze beweging veroorzaakt heeft, in alle oprechtheid verzekert kan haar niet te hebben bewogen. En doordat deze onwillekeurige spierbewegingen resultaat van onbewuste hersenwerking zijn, zoodat er tusschen beide een verband is, laat het zich verstaan hoe men dan door de dansende tafel zich in gemeenschap of rapport kan stellen, zich kan onderhouden met de onbewuste functionerende hersenwerking van het medium.

Men komt daartoe vooraf met het medium overeen, dat de verschillende letters van het a b c door een zeker aantal stooten of kloppen van de tafel zulten worden aangeduid.

En nu begint het lieve leven; het gewaande verkeer met de afgescheidene zielen; in werkelijkheid echter niet anders, dan het verkeer met de onbewuste functionerende hersendeelen van het medium. Voor zoover nu deze onbewuste hersenwerking bij het medium, niet zonder geheugen, verstand en

begeerten omgaat, heeft het vaak al den schijn dat men te doen heeft met een redelijk wezen, dat zich door het medium openbaart.

Eenvoudiger nog dan door een, als boven omschreven, vooraf bepaald a b c gaat de zaak toe, waar het medium zelf met een potlood op een stuk papier of met een griffel op een lei schrijft; „de schrijvende mediums.“ Men heeft dan te doen met dat onwillekeurig schrijven, resultaat weer van onbewuste hersenwerking, dat ook wel bij krankzinnigen wordt waargenomen. Eigenaardig is daarbij, dat dit gewaande „geestenschrift“ der schrijvende mediums, meest met de linkerhand geschiedt; daarbij gewoonlijk spiegelchrift is, en bovendien afwijkt van hun gewone schrift.

Eigenaardig maar volstrekt niet verwonderlijk, wat het eer zou zijn, indien het overeenstemde met hun volkomen bewust en willekeurig schrijven.

Zoo zit dan noch in het verschijnsel van den tafeldans, noch in dat van de schrijvende mediums, op zich zelf — indien men althans niet met „kermis-spiritisme“ met „goochelen“ te doen heeft — eenig bedrog. Men heeft hier te doen met niets dan menselijke hersenwerking en spierbeweging, zij het ook een andere dan de normale. Te doen met heel gewoon, hoewel voor velen nog verborgen, natuurgebeuren, waar ook niets van den duivel inzit. Het onzedelijke, het slechte, het zondige zit alleen in het doel dat men stelt om, door middel van deze praktijken, zich in verbinding te stellen met de „geesten“.

De dooden te vragen.

Maar wij nu van deze praktijken voor den, met de inrichting van hersenen en spieren niet vertrouwd, leek de bekoring van het geheimzinnige uitgaat, is het niet geraden zich, ook maar om zijn nieuwsgierigheid te bevredigen, er mee in te laten.

Dan, het spiritisme heeft ook nog te wijzen op andere verschijnselen.

Naast de „schrijvende“, heeft het zijn „spreekende mediums“. De mensch die hier als „middel“ voor het verkeer met de z.g. geesten dienst doet, verkeert daarbij gewoonlijk in een slaaptoestand, even als de somnambule. Deze toestand wordt dan uitgedrukt door het Engelse woord *trance*; of geestvervoering. Het medium reciteert verzen en houdt ook vrije voordrachten, vaak zelfs over godsdienstige onderwerpen. Daarbij heeft de stem dan gewoonlijk een anderen klank, ja soms wanneer het medium zich inbeeldt, dat een ander persoon uit hem spreekt, heeft zijn stem zelfs veel weg van die andere stem.

Ook hierbij laat alles zich uitnemend verklaren uit onbewuste hersenwerking, met daardoor veroorzaakte onwillekeurige beweging van de spieren der spraakorganen. Ook een normaal mensch toch spreekt nu en dan in den slaap, zonder dat hij het wil of er weet van heeft. En een andere analogie biedt hier het ijlen van den koortslijder.

Met dit al kan men verstaan hoe zenuwachtige en in hun geloof niet vast staande menschen, reeds door het waarnemen van deze, zij het ook natuurlijke, dan toch min gewone verschijnselen, van streek worden gebracht.

Doch nu komen bij dit spiritisme, dat een erger gif is voor gezonde hersenen, dan de alcohol wezen kan, nog sterkere verschijnselen voor.

Tot deze groep behooren dan een aantal verschijnselen, die wel bezien, vrij doelloos zijn en niet anders uitwerken, dan dat zij den zenuwachtigen mensch schrik aanjagen en den bijgeloovigen sterken in zijn bijgeloof, dat de „geesten“ bezig zijn.

Zoo schuiven stoelen en tafels als van zelf naar het medium toe; een tafel met alles wat er op staat, een persoon met de stoel waarop hij zit, wordt bij z.g. spiritistische seances opgeheven; ja personen zelf, — iets wat trouwens ook op ander gebied dan dat van het spiritisme is waargenomen, — zweven boven den grond. Eindelijk het z.g. „apport“ of het verplaatsen van voorwerpen uit andere kamers en zelfs uit andere huizen; het brengen van bloemen uit veld of tuin in den spiritistischen kring.

Hoe bevreesdend dit alles nu ook is, toch gaat het niet aan, bij al deze verschijnselen van bedrog te spreken. Tegenover de vele gevallen waarin mediums zijn „ontmaskerd“ als bedriegers, en het dus bleek, dat men met kermis-spiritisme te doen had, staan hier vele andere, die door ernstige en wetenschappelijke mannen te goed zijn vastgesteld, dan dat men daarbij aan de handigheden van de goochelkunst zou kunnen denken. Maar evenmin gaat het aan, hier aan de inwerking van bovenmenselijke, van bovennatuurlijke krachten te denken.

Bij al deze verschijnselen is een mensch

of zijn meerdere menschen de naaste oorzaak; zijn het de mediums zelf die ze bewerken, bewust of ook onbewust. Voor zoover nu de wetenschap zich met deze verschijnselen heeft bezig gehouden, wordt door ieder, die nu eenmaal niet de „geestentheorie“ heeft te verdedigen, de verklaring er van gezocht in dezen weg, dat daarbij het zenuwleven en de „zenuwkracht“ van het medium, in verband met het magnetisme een rol spelen, en er dus niet dan natuurlijke oorzaken, hoewel ten deele nog onbekend, in het spel zijn.

Een steun vindt deze verklaring ook in die andere groep van nog sterker verschijnselen, waartoe b.v. behooren het wel geconstateerde feit, dat een afgesloten ruimte nu en dan met steenen letterlijk gebombardeerd wordt, zonder dat men weet wie het doet; of het niet minder goed geconstateerde feit, dat al de schellen in een huis op zekeren tijd als door een onzichtbare hand in beweging worden gebracht.

Het bijgeloof denkt dan dadelijk aan spoken.

Doch bij een goed geleid en kalm onderzoek, blijkt ten slotte, dat er een hysterisch meisje, of een knaap in zijn overgangperiode, in de omgeving was, want na hun verwijdering houdt de „spokerij“ op. Bewust of onbewust waren dan deze zenuwlijders met hun deels nog verborgen, maar natuurlijke krachten de oorzaak, al wil het bijgeloof dit niet erkennen. De heele spokerij, die nu met 'n ontuchtend „en wat was het nu....“ afloopt, zou in de middeleeuwen voor haar veroorzakers de meest treurige gevolgen hebben gehad; thans loopen zij tenminste niet meer het gevaar, als heksen of tovenaars aan den lijve of met den dood te worden gestraft.

Ten slotte dient nog gewezen op de groep van de sterkste spiritistische verschijnselen, welke men aanduidt als transfiguratie en materialisatie.

Hier beweert men dan te doen te hebben met eigenlijke *geestverschijningen*.

Ook hierbij speelt echter weer het medium zijn rol.

Zonder, dat er een mensch of menschen in zulk een abnormale zieltetoestand verkeerd, aanwezig zijn „verschijnt“ er niets. Bij de transfiguratie of gedaanteverwisseling neemt dan het medium de gelaats-trekken, de lichaamshouding en zelfs de stem aan van den persoon dien het voorstelt.

Weet men nu echter, dat iets dergelijks zich ook vertoont, zij het in mindere mate, wanneer een magnetiseur zijn somnambule bevest een andere persoon voor te stellen, dan wordt dit buitengewone al meer tot natuurlijke afmetingen terug gebracht. Weet men daarbij tevens, dat sommige personen zich ook zelf in den somnambule toestand kunnen brengen, dan valt heel het verschijnsel van de transfiguratie onder het somnambulisme, en de afgescheidene ziel die in en door het medium „verschijnt“, is niet dan het medium zelf, dat in zijn eigenaardigen toestand, zonder opzettelijk te bedriegen, beter dan de beste tooneelspeler zijn rol speelt.

Anders staat het echter met de „materialisatie“ of de verstoffelijking, waarbij dan, volgens de spiritisten de „geesten“ zich verstoffelijken; in een stoffelijk omhulsel verschijnen.

Vast staat daarbij, dat men lang aan spiritisme moet hebben gedaan, en ook dat men lang met hetzelfde medium moet hebben verkeer, eer het hiertoe komt.

In de meeste gevallen nu is het medium zelf de geestverschijning, zonder dat ook hier aan opzettelijk bedrog mag gedacht.

Het medium is dus ook dan, noch „geest“, noch „bedrieger“.

In deze „materialisaties“ viert het spiritisme zijn triumpfen.

Men heeft dan toch met zijn eigen oogen iets gezien en zelfs soms ook met zijn eigen handen iets getast, en voor de meeste menschen is de zinnelijke waarneming nu eenmaal het hoogste criterium voor de „werkelijkheid“.

Metterdaad zijn er bij sommige seances handen, armen, hoofden, soms een bovenlichaam, ook wel een gansche gestalte verschenen. Een gestalte, die dan in houding en kleeding onmogelijk het medium zelf kon zijn.

En daarbij deden zich dan twee gevallen voor. Of men kon met zijn hand door die verschijningen heengrijpen, of de hand ondervond bij het grijpen der verschijningen weerstand. De spiritisten hebben bovendien de fotografie er bij te hulp geroepen en min of meer duidelijke afbeeldingen van zulke „materialisaties“ verkregen.

Ongetwijfeld staan er dus naast de materialisaties, die een subjectief karakter dragen ook zulke die objectief zijn.

Het spiritisme kent voor deze twee groepen van materialisaties slechts één oorzaak:

de „geesten“. Maar zij kunnen door veel aannemelijker oorzaken verklaard.

Wij gaan ook hier van de onderstelling uit, dat het medium, onder welks invloed deze verschijnselen plaats grijpen, volkomen ter goeder trouw is.

Bepalen wij ons nu eerst tot de materialisaties waardoor men kan heengrijpen.

Deze kunnen haar oorzaak hebben in het zielkundig verschijnsel van de *hallucinaties*.

Ieder weet hoe wij in den droom allerlei gestalten zien. Wanneer nu iemand ook in wakenden toestand zulke gestalten ziet, dan noemt men dit *geestes-hallucinaties*, in de meeste gevallen een kenmerk van stoornis in het zieleleven. De psychiatrie onderscheidt daarbij tusschen *hallucinaties in enger zin*, d. w. z. zulke waarbij heel geen zinnelijk waargenomen voorwerp ten grondslag ligt, en *illusies*, d. w. z. zulke waarbij de gestoorde beeldingskracht een zinnelijk waargenomen voorwerp anders doet zien, b. v. een stok als 'n slang. (De staven der Egyptische tovenaars Ex. 7: 12). Toegepast nu op de materialisaties van het spiritisme, mag niet getwijfeld dat het medium deze gestalten ziet; maar ook, dat hij in zijn toestand van gestoord, van niet normaal zieleleven hallucineert.

Ook weet men hoe sommige magnetiseurs, na hun patiënten eerst te hebben gehypnotiseerd, ze door hun woord allerlei hallucinaties en illusies, b. v. een staf voor 'n slang aan te zien of een slecht smakende als een smakelijke spijs te laten eten, kunnen bijbrengen. Wat nu dus aan den magnetiseur met zijn woord, bij zijn gehypnotiseerde patiënten gelukt, gelukt in vele gevallen ook zonder het woord aan het medium met de onder zijn invloed staande, en even, als hij, in abnormaal bewustzijns-toestand verkeerende mede-spiritisten. De hallucinatie wordt dan z.g. „overgedragen“. Hieruit verklaart zich dan, hoe vele personen tegelijk één hallucinatie kunnen hebben.

Komen wij thans tot de materialisaties waardoor men niet heen kan grijpen; die weerstand bieden of ook druk oefenen; die men zelfs heeft gefotografeerd.

Deze groep van verschijnselen kan zeker niet verklaard uit het zich verbinden van een *tas* met een *geestes-hallucinatie*, want ook zoo blijft dan de „photographie“, het groote bolwerk van het spiritisme, onverklaard.

Bij de oplossing van dit raadsel moet echter wel in het oog gehouden, dat zulke verschijnselen nooit plaats grijpen zonder een medium, en dus het medium zelf er de naaste oorzaak van moet wezen. Nu beweren de spiritisten, dat het medium dan een deel van zijn eigen organische materie afgeeft en daaruit gestalten van eerst ijle en dan langzamerhand al dichter wordende materialiteit vormt.

Door het wegen van medium en verschijning of phantom ware dit uit te maken.

Dan, hetzij men van deze bewering der spiritisten zelf uitgaat, hetzij men, zooals sommige geleerden doen, aan in de verte werkende „mediumistische zenuwkracht“ wil denken, altijd komt men uit bij, werking van *menschelijke krachten*; een werking, bij de vele nog onbekende eigenschappen van de stof, zeker nog onverklaard. Maar toch is dit een weg van verklaring welken ieder zal kiezen, die niet onder de bekoring van de bijgeloovige geesten-hypothese is gekomen.

De verklaring van de spiritistische verschijnselen hier door ons voorgedragen, is in hoofdzaak ontleend aan het bovengenoemde werk van v. Hartmann.

Wij hebben dit met opzet gedaan, omdat in dit werk niet een Calvinist, maar evenmin een materialist aan het woord is; omdat daarin de spiritistische verschijnselen niet maar voor bedrog en oplichterij worden uitgekregen, doch — en dat door een zoo uitnemend kenner van fysika en psychologie als v. Hartmann is — uit natuurlijke oorzaken en *menschelijke werkingen* worden verklaard; omdat de „geestentheorie“ of de onderstelling, dat men bij die verschijnselen met de zielen der afgestorvenen zou hebben te doen, hierbij voorbarig en onnoodig blijkt.

Let men nu ook op de omstandigheid, dat de „openbaringen“ der vermeende geesten van dien aard zijn, dat feitelijk de menselijke kennis er op geen enkel punt door verrijkt is; geen enkel wetenschappelijk vraagstuk er door is opgelost; om niet te spreken van het beuzelachtige en vaak tegenstrijdige van die „openbaringen“; dan wordt men versterkt in zijn overtuiging, dat men hier niet met „revelaties van geesten“ maar met de droomerijen van *abnormale menschen* te doen heeft.

En nu ten slotte, niet van Hartmann, maar de Calvinist geloof, omdat hij ge-